

TOIMITUSKUNTA

Hjördis Dahl Maria Hälvä
Laila Karttunen Toini-Inkeri Kaukonen
Kaj Nuorivaara Erkki Pakkala
Martha Saarto Toivo Salervo

TOIMITUS: Helsinki, Tempellicatu 15 A 5
Päätoimittaja Yrjö Laine-Juva, klo 17–18,
puh. 44 32 14, toimitussihteeri Mirja Vasama,
puh. 44 94 67, talous Reino Vuolanto,
puh. 49 33 45, lehden postisiirtotilini
n:o 6638. JULKAISIJA: Kotiteollisuusjärjestöjen
Keskusliitto r.y.

kotiteollisuus

KOTOISEN KÄTEVYYDEN JA YRITTELIÄISYYDEN EDISTÄJÄ

»KOTITEOLLISUUDESTA» alkuperäiskirjoituksia ja kuvia julkaisuihin lainattaessa on lähde »KOTITEOLLISUUS» ehdottomasti mainittava.

TARCOITUKSEN MUKAISUUDEN NÄKÖKOHTIA RAAKA-AINEEN VALINNASSA JA KÄYTÄNNÖLLISEN TYÖN SUORITUKSESSA

Jokainen joutuu käytännöllistä työtä suunnitellaan yhtä mittaa pohtimaan eri materiaalien ominaisuuksia ja käyttömahdollisuuksia. Vaikka asiat olisivat ennestään tuttuja, niitä yhdistellen ja vertaillen löytäneä aina jotakin uutta ja ajattelemisen arvoista.

Eri tekoaineista puhuminen on tarkoituksetonta, ellemmme rinnasta käsitteitä muoto- ja materiaalioppi. Puhtaan funktionalismin edustajat väittivät, että tarkoituksen mukaisena esine on kaunis. Laajennamme sanottua tähän tapaan. Valitessamme materiaalia jotakin esinettä varten meidän on tunnettava asianomaisen tekoaineen ominaisuudet ja käyttömahdollisuudet sekä harkittava, soveltuvatko ne suunniteltavan esineen muotoon ja käyttötarkoituksiin. Toisin sanoen sekä esineen että siihen käytettävän materiaalin pitää yhdessä muodostaa tarkoituksen mukainen kokonaisuus, joka silloin ilman muuta on myös kaunis.

Mutta pelkkä tarkoituksen mukainen muoto ei tyydytä meidän makuamme kauan eikä täysin. Silmämme kaipaa värien vaihtelua eikä värien voi väittää kuuluvan yksinomaan tarkoituksen mukaisuuteen, vaikka silläkin on osansa, kun puhumme esimerkiksi »likansa tuntemattomasta» työpöydän värinä. Lisäksi meidän makumme, tunteemme tai kaunoaistimme vaatii kuvioidenkin muodostamaa koristelua käyttöesineiden pelkistetyn muodon ohella. Niin kaukaisilta ajoilta kuin yleensä tunnetaan ihmiskäden tuotteita, ne ovat olleet myös koristettuja. Nykyajan tekijät eivät kauan tyytyneet putkituolien pelkistettyyn muotoon. Jälleen tuoleihin on ruvennut ilmestymään kaarteita ja nastareijä, joilla ei ainakaan maallikko tajua olevan mi-

tään tekemistä pelkän funktionalistisen muodon kanssa.

Koriste ei kuulu tämän kirjoituksen puitteisiin muuten, kuin että sen suunnittelussa ja sijoittamisessa on muistettava tarkoituksen mukaisuuden ensisijaisuus. Koristelu mukautuu aina muotoon eikä päinvastoin. Mutta muodon ja materiaalin suhteista puhuttaessa on todettava sama mikä koskee koristelua, että molemmat ovat vaihtelun alaisia. Valitseva makusuunta, muoti, muuttuu jatkuvasti. Sen osoittaa tyylihistoria ja jo oma kokemuksemme. Edellä sanottu jää perin teoreettiseksi ilman valaisvia ja selittäviä esimerkkejä.

Kun muutamia kymmeniä vuosia sitten muodissa olleet, eri kokoihin särmiin, ruusukkeisiin ja tähtiin hiotut kristalliesineet tulivat liian yleisiksi sekä käyttö- että koriste-esineinä, niihin ruvettiin kyllästymään. Ne hajoittivat valon sädehtimään spektrin väreinä, mutta niitä oli vaivalloista pitää kirkkaina — eivät siis olleet käytännöllisiä, ja vähitellen ne näyttivät ikäänkuin rikkonaisilta. Kolme vuosikymmentä sitten parhaat taiteilijamme katsoivat, että lasin sileä pinta ja se materiaalin ominaisuus, että lasia voi puhalttaa eri vahvuuksiin ja siten muotoilla parhaiten, on kauneinta lasin sommittelussa. Sulana massana lasia voidaan taivuttaa. Tämä taipuisuus ja puhaltamalla saatu muoto yhdessä antavat kauneimmat tulokset. Sodan aikana, jolloin lasin raaka-aineen saanti oli mitä vaikeinta, taiteilijat keksivät paksujen lasimöhkäleiden erikoisuuden. Vaikka tavallisista juomalaseista ja pulloista silloin oli puute, taiteilijat sen kun tuhlasivat kallista lasimateriaalia eriskummallisiin kappaleisiin, esim. esineisiin, joita olisi voinut käyttää kukkamaljakkoina, ellei niiden

kyljessä olisi ollut reikää. Sitä paitsi tuollainen »maljakko» saattoi särkyä heti, kun siihen kaadettiin vettä tai jonkin ajan kuluttua hyllyllä aivan itses- tään. Selitettiin, että siihen valmistusvaiheessa syn- tynyt jännitys oli päässyt purkautumaan vasta nyt. Kysyn, onko tällöin materiaalia käsitelty tarkoituk- senmukaisesti?

Viime syksyisen lasinäyttelyn historiallisen ja nykyaikaisen osaston vertailu oli kiinnostava. Valit- taen oli todettava, että muutamat, hyvin kauniitakin näyttäneet nykytuotteet olivat yllättävän pian muut- tuneet kyllästyttävän näköisiksi. Niiden taiteilijain työt, jotka perustavat muotoilunsa ja tekotapansa vanhoihin kokeiltuihin lasimateriaalin käsittely- mahdollisuuksiin, olivat yleensä säilyneet mielen- kiintoisina.

Toinen esimerkki. Annoin kerran harjoitustunnin aiheeksi savimuovailua sanoen, ettei luokka aikai- semmin ollut käsitellyt savea. Jätin nuorelle opet- tajalle vapauden valita tehtävän aihe itsenäisesti. Hän opetti pienten kukkamuotojen tekemistä. Se oli oppilaista hyvin hauskaa, he innostuivat kovin saviruusujen näpertelemisestä. Mutta oliko nuorella opettajalla mitään tajua savimuovailun alkeista, josta kuitenkin oli kysymys.

Kun kivimöhkäle tai kivensiru oli ensimmäinen ase ja työväline ihmisen käsissä, oli savi ihmisen hyödykseen käyttämisestä materiaaleista ensimmäinen, josta muovaamalla saatiin syntymään astia. Voidaan väittää, että ihmisen historia tai ainakin koristetai- teen varhaisin historia on luettavissa saviastian pala- sista, joita arkeologit kaivavat esiin kymmenien metrien syvyydestä. Savi, joka suoraan luonnosta otettuna vähän käsillä vaivaamalla on valmis, sitkeä massa, joka muovautuu mitä helpoimmin ja kui- vuessaan kovettuu, mutta säilyttää muotonsa. Jo- kainen lapsi savella leikkiessään rullaa pitkää mak- karaa, mutta ei ole sanottu, että hän ilman ohjausta keksii ruveta pyörittämään kerrosta toisen päälle tasaiselle savialustalle, mikä oli ensimmäisen astian- tekemisen ratkaiseva keksintö. Savea pyöritellen ja painellen syntyi ensimmäinen kuvakin, ihmisen muotoa tavoitteleva. On totta, että jo muinaisajan ihminen pyöritti pienistä savenpalasista koristeita- kin, helmiä.

Muovattakoon nykyään niin suosituilla keramiik- kakursseilla yksinkertaisia esineitä ja kuvia, niin että päästäisiin aidon luonnonmateriaalin terveeseen tuntumaan! Mutta muistettakoon, etteivät ne ole mitään veistotaiteen tuotteita. On vahinko, että noista muovailuista pienikokoisina tulee kotei- himme pölyä keräävää, tarpeetonta kamaa, josta ei ole pitkälle iloa. Vanhan aidon kansanomaisen keraamisen työn perinteenä mainittakoon Kyyrölän

saviastiat, joita Karjalan kannaksella tekivät yhden ainoan venäläisen kyläkunnan asukkaat. Kyyrölän savikupit olivat säilyttäneet aidon materiaalin ja muodon tajuamisen leiman.

Kivikauden saviastiat olivat hämmästyttävän tai- dokkaita huolimatta edellä mainitusta alkeellisim- masta tekotavasta. Sen on yksinkertaisuudessaan täytynyt olla tarkoituksenmukaista. Muinaisajan keramiikan viivoista ja pisteistä rakentuva orna- mentiikka tarjoaa lisäksi näytteen siitä, miten ihan- teellisesti koristelu sopeutuu muotoon.

Kun erästä tutkimustehtävää varten lähetettiin kiertokysely askartelukursseista kymmeneen kuntiin, saatiin tietää, että yli puolet kaikista oli posliinimaa- lauskursseja. Uskallan kertoa tämän lukijakunnalle, jonka tiedän käsittävän, että näillä, jonkin askar- telukurssin käyneillä ohjaajilla ei itsellään voi olla minkäänlaista käsitystä posliinista materiaalina pu- humattakaan korkealle kehittyneestä tekniikasta ja hienostuneesta mausta, mitä posliinin koristaminen vaatii. Sileä yksivärinen posliinin pinta on ehdotto- masti kauniimpi ilman joitakin viivojen koukeroita ja siveltimen painamia. Sitä paitsi maalaustarvikkeet ja polttaminen tulee kalliiksi puhumattakaan hyvä- laatuisen posliinin hinnasta. Kun mainitsemani tosi- seikat lasketaan yhteen, osoittaa yhteissumma, miten harkitsematonta ja kaikkia edellytyksiä vailla on järjestää posliinimaalauskursseja siellä, missä to- dennäköisesti olisi syytä pitää kodinhoidon ja vaate- huollon kursseja.

Monikäyttöisen materiaalin esimerkkinä haluaisin vielä mainita puun, joka luontuu mitä erilaisimmin välinein ja tekotavoin lukemattomiin eri tarikotuk- siin käytettäväksemme. Olemme jokainen jo lap- sena sen verran käyttelleet puukkoa, sahaa ja kir- vestä tai veistäneet ainakin kaarnaveneen ja paju- pillin, että meillä on kädessämme ja mielessämme tuntuma puuaineksen ominaisuuksista. Pituussuun- nassa sitä on helppo veistää sileäpintaiseksi ja halkoa sopivien työkalujen avulla eri vahvuisiksi laudoiksi, päreiksi tai hienon hienoiksi lastuiksi. Poikkisuun- taan sahaamalla saadaan mitä suurinta kulutusta kestävä pinta. Alkuperäisestä kannon, pölkyn tai koverretun pönttötuolin mallisesta istuimesta läh- tien ovat kehittyneet mitä erilaisimmat tuolimuo- dot. Vaneerin keksintö on mullistanut huonekalu- ja yleensä koko puuteollisuuden. Tietenkin meistä olisi mieluista hankkia esim. aito honkapuinen kalusto, mutta sen saaminen ei ole helppoa. Voi- simme vanhan honkapuun asemesta tyytyä kan- salliseen mäntyynkin. Nykyisin menetelmin sen pintaa voi käsitellä niin, että pihkan tihkuminen estyy, mutta oksattoman mäntylaudan hankkiminen on niin kallista, ettei meillä monillakaan ole varaa

sellaisen kansallisen erikois- ja ylellisyyskaluston hankkimiseen. Saamme näin ollen tyytyä halvempien ja keveämpinä myös käytännöllisempien vanerilla päällystettyjen pöytien ja tuolien ostamiseen. Onneksi vanha kunnan keinutuolimme sopii uuden aikaisten tuolien rinnalle ja on sitäpaitsi mitä mukavin istuin, mitä ei voida suinkaan sanoa monista muista kansanomaisista tai tyyli-tyyleistä. Tarkoituksenmukaisuus on nimenomaan tuolia valittaessa ensimmäinen ehto eikä se tai tuo tyyli.

Tietenkin vaalin leveätä honkapuista pöytää aarteena, mutta jos hankin uuden, harkitsen tarkoin mitä tarkoitusta varten sen tarvitsen ja sen mukaan valitsen sekä pöydän koon ja muodon että pintakäsittelyn. On koomillista havaita, minkälaisia oikkuja sisustustaiteilijat voivat toteuttaa omintakeisuuden nimissä. Kun nykyisin jalopuuviiluisen pöydänpinta halpuutensa takia on jokamiehen ulottuvilla, sisustaja voi »rakentaa» vapaat kädet saatuun olohuoneen pöydän halkaistusta jalopuun rungosta lasijalkojen varaan.

On sanottu ja todella paljon tutkittukin väitettä, minkä mukaan ihmislapsi kasvaessaan lyhyessä ajassa läpikäy ihmiskunnan vaiheet alkaen varhaisen kivikauden keräilijän, metsästyksen ja kalastuksen asteilta maanviljelyksen kehityskauteen. Kaiken tämän muistamme lapsuuden ajan leikeistämme. Erilaisista luonnon tuotteista, kaisloista, pitkistä lehdistä, puun vesoista ja juurista punominen ja rihman kiertäminen on ollut väliasteina kehräämisen ja kutomisen tekniikkaan. Tätä kirjoittaessani totesin, millä innolla pari lasta palmikoi ja punoi kaislaa, jota löydettiin kuivattuna kesämökin varastoista. Tulin ajatelleeksi, miten kehittävää on, kun pääsee sormissaan tuntemaan materiaalin ja siitä ikäänkuin itsestään syntyvän tekniikan tuntuman, miten riippuvaisia nämä ovat toisistaan ja miten kiinteästi tarkoituksenmukaisuuskin kuuluu niihin kolmantena. Palmikoimisesta ja punomisesta huomaa myös sen, miten itse tekotapa johtaa koristelun keksimiseen.

Kun puhutaan pellavan ominaisuuksista, on kiinnitettävä huomio myös siihen, miten kallisarvoisesta raaka-aineesta on kysymys, koska pellavan muokkaaminen varsista kuiduiksi vaatii pitkän ja monimutkaisen käsittelyn. Tämän päätyttyä meillä on useita eri laatuja kuituja karkeimmista rohtimista hienoimpaan aivinaan. Mainitsemme pellavan arvokkaista ominaisuuksista lisäksi sen, miten helposti se imee vettä ja tämän ominaisuutensa ansiosta sopeutuu hyvin pyyhkeiksi. Lika irtoaa siitä helposti, mutta pellavasta valmistettuja tavaroita ei saa pestäessä keittää, koska se heikontaisi niiden ikää.

Tämän tiesivät esiäitimme. Heidän liotus-, »klappaus»- ja haudottamismenetelmiensä ansiosta pellavavaatteet kestivät. Sen sijaan ne eivät kestä suurkaupungin nykyaikaisten pesuloiden menetelmiä. Oman lukunsa muodostaa pellavan kiilto, joka vain paranee ajan kuluessa.

Kun puuvillan ominaisuuksista tiedämme, että siitä valmistetut vaatekappaleet tarvitsevat aivan toisenlaisen pesun kuin pellava, niin minkä vuoksi, vastoin omaa tietoaamme kudomme pyyhkeitä puuvillaloimeen pellavakuteella? Tässä teoria ja käytäntö kumoavat toisensa. Jonkin verran paremmin puuvillaloimi sopii — vaikkei ole suositeltava — tyynyliinakankaisiin, mutta silloin ei niitä saa pitää likaisiksi.

Pellavan valkaisu- ja värjäysmenetelmät ovat luku erikseen. Jälkimmäisestä puhuttaessa liikutaan koristelun, muodin alueella. Ja sitä vastaan taistelemisen, kuten tunnettua, on tarpeetonta voimien haaskausta. Uskon kuitenkin meidän olevan yhtä mieltä siitä, että erilaisten kansanomaisien liotus- ja valkaisumenetelmien avulla syntyneitä pellavan luonnonvärejä, vihertävää, sinertävää, harmaata ja kellanvaaleata eivät mitkään värjäämällä aikaansaadut väri- ja värivahduukset voita ainakaan hienon damastin ja kilpikankaan pinnalla. On luultavaa, että ennen pitkää silmämme rupeaa jälleen arvostamaan vitivalkeitakin pellavaliinoja, joita tämän hetken muoti ei tunnu suosivan. Miten omituisilta tuntuvatkaan ensi näkemältä nykyaikana käytetyt ja suosittu tummanvihreät, punaiset ja yönsiniset pellavaliinat! Mutta nyt myönnämme näiden tummanpuhuvien rohdinliinoiden sopivan paljon paremmin nykyaikaisten värikkäiden astiastojen alustaksi kuin esimerkiksi valkeiden. Munankuorenohuet valkeat, kultareunaiset kahvikupit muodostavat raffinoitun vastakohtan musteensinistä rohdinliinaa vasten, puhumattakaan kaislakorissa olevista värikkäistä hedelmistä, puisista tai rautaisista kynttilänjaloista joulupöydän värikkäällä pellavaliinalla. Mainittuja tummia värejä ajattelempa kuitenkin mieluummin rohdin- tai karkacisiin pellavaliinoin kuin esimerkiksi hienon damastin värinä. Tällöin vaaleat värisävyt paremmin tuntuvat korostavan sekä materiaalin että mallin hienoutta. Omasta puolestani en ole liioin tottunut värillisiin tyynyliinoin eikä mielelläni pyyhi suutani tummansiniseen eikä punaiseen ruokaliinaan. Mutta parasta on muistaa, ettei makuasioista kannata kiistellä.

Miten huvittavalta tuntuu muutamia vuosikymmeniä sitten kudottu kilpikangas, jonka väriruudut eivät saaneet yhtyä sidosruutuihin. Tai toinen esimerkki muodin oikuista. Parikymmentä vuotta sit-

ten kudottiin pukukankaita, joissa saattoi olla viittä, kuutta eri lankalaatua, villaisten lisäksi puuvillainen frotélanka joukossa. Kylpytakkikankaaseen saatiin paksun puuvilla- ja rohdinlangan ohella käyttää merseroitua paksua kiiltolankaa ja frotélankaa. Ja ne olivat silloin muotikankaita. Nyky-aikainen makusuunta, joka vaatii useimmiten materiaalin samankaltaisuutta tai yhdistää kahta eri materiaalia, toisen loimi- toisen kudelangaksi on toki terveempi kuin edellä mainittu monen lankalaadun samaan kankaaseen sekoittamisen muoti.

Jatkuva tutustuminen kotoisiin, käden ulottuvilla oleviin raaka-aineisiin on meille omakohtaisesti tärkeintä, mutta se yksinään ei riitä. Puuvilla, maailman markkinoiden merkittävin tekstiilimateriaali kuuluu käsissämme ja jokapäiväisessä käytössä kaikkialla. Sen vuoksi on paikallaan, että meillä on jonkinlainen käsitys puuvillan alkuperästä, ominaisuuksista ja sen lisäksi jonkin verran omakohtaista kokemusta puuvillalangoista tekstiilimateriaalina. Laadulliset ominaisuudet ovat tärkeimmät. Ne ratkaisevat sen, minkälaisia puuvillakankaita kannattaa panna puihin. Jälleen käytännön sanelema tarkoituksenmukaisuus ja muodin vaatimukset on otettava huomioon. Hintakysymystäkään ei pidä unohtaa. On ilman muuta selvää, että tässä suhteessa käsinkudottu ei voi kilpailla tehdastuotteiden kanssa. Puuvillakankaista puheen ollen tämä on tuntuvinta. Meidän on myönnettävä, että käsin kudottu puuvillakangas on ylellisyystuotetta, minkä vuoksi sitä on turha

panna puihin jotakin yhtämittaista pesua vaativiin töihin kuten esim. paita- ja alusvaatekankaisiin. Sen sijaan verho- ja pukukankaisiin kernaasti haluamme yksilöllistä leimaa, mitä tehdastuotteilta ei koskaan voida odottaa. Puuvillakankaaseenkin voimme uhrata aikaa ja vaivaa. Mutta silloin on todella pidettävä huoli siitä, että saamme pukukankaaseemme sellaisen värin ja sidoksen, että se varmasti erottuu tehdastuotteesta. Käsin kudottu puuvillakangas on erinomaisen pehmeäpintainen, vähän villava, joten se sopii hyvin kesäiseksi vierailu- tai juhla-asuksi. Arkipuvuksi sitä ei uutena kannata ajatella senkään vuoksi, että se pehmeäpintaisena tulee pikemmin nuhruisen näköiseksi kuin jokapäiväiseen käyttöön paremmin soveltuva tehtaan kangas. Merseroitua puuvillalankaa, ns. kiiltolankaa, ei ole syytä halveksia edellä mainittujen kankaiden materiaalina, vaikka vallitseva makusuunta ei ole sitä nykyään suosinut. Kiiltolangasta kudotulla kankaalla on juuri pintansa himmeän kiiltävyyden ansiosta määrätty edut.

Vaikka emme kudontatöissä joudukaan käyttämään muita kuin pääosaltaan luonnon raaka-aineista valmistettuja lankoja, joudumme kaikki kuitenkin joka päivä käyttämään kankaita, jotka ovat joko osittain tai kokonaan synteettisistä aineista valmistettuja. Vain puuvillatehtaassa käynnillä pääsemme perille esim. sellaisesta asiasta, kuin että mikään nykyisin puuvillakankaan nimellä kaupassa oleva kangas ei ole puhdasta pumpulia, kaikki on pie-

Jatk. 3. kansisiv.

TARCOITUKSEN MUKAISUUDEN... *Jatk. sivu 188*

nemässä tai suuremmassa määrin synteettisellä materiaalilla sekoitettua. Vain jotakin teollisuuden erikoistarkoitusta varten kudotaan puhtaasta puuvillasta kapeaa valkaisuamatonta printtersiä suodatinkankaaksi, mutta sitä ei ole kauppoista saatavissa. Sama pitää paikkansa villakankaistakin. Ellei jokin liike varta vasten tilaa tehtaasta puhdasta villalankaa, kaikki kauppoissa oleva villalanka samoin kuin villakankaatkin ovat sillalla sekoitettuja. Luonnon materiaalit eivät enää riitä nykyaikaisen kulutuksen käyttöön ja synteettiset aineet lisäävät jatkuvasti erilaisia edullisia ominaisuuksia tekstiilituotteisiin. Edullisten joukossa on tosin epäedullisiakin, mutta silti emme saa ummistaa silmiämme nykyajan keksintöjen merkittävyydelle tekstiiliteollisuudessa. Olemme auttamattomasti sivuuttaneet ajan, jolloin kuljettiin kokonaan kotikutoisissa ja luonnon materiaaleista valmistetuissa kankaissa.

Meidän on avoimin silmin tarkkailtava ajan merkkejä ja kotiteollisuusihmisiinä todettava, että käsin kehruu ja kutominen on kaiken käyttötekstiilin tuottamisesta muuttunut »ylellisyystyöksi», jota kuitenkin kannattaa tehdä käsin tehdyn työn erikoisominaisuuksien, sen arvokkuuden ja omin käsin aikaansaadun työn tuottaman tyydytyksen takia.